

Periodieke Waterwildtellingen (IX)

Verslag van de tellingen uit 1964/65 door W. A. Weyland

*(Instituut voor toegepast biologisch onderzoek in de natuur, (Itbon)
Kemperbergerweg 11, Arnhem)*

Vergeleken met het seizoen 1963/64 viel een verheugende vooruitgang te constateren, voor wat betreft het aantal getelde gebieden. Werden in 1963/64 88 gebieden één of tweemaal per maand bezocht, in 1964/65 kon een totaal van 117 worden bereikt. Bovendien ontvingen wij uit 85 gebieden incidentele waarnemingen. Een woord van bijzonder grote dank aan de medewerkers is dan ook zeker op zijn plaats. Dank zij hun enthousiasme konden vele waardevolle gegevens worden verzameld. Ondanks de vaak slechte weersomstandigheden werd met een grote regelmaat geteld. Wij stellen het zeer op prijs dat zovelen hun vrije tijd beschikbaar wilden stellen om mee te helpen bij het waterwildonderzoek.

De teldata

In totaal waren 15 teldagen vastgesteld volgens onderstaand schema
Internationale teldata 1964: 13 sept., 18 okt., 15 nov., 13 dec.

1965: 17 jan., 14 febr., 14 mrt.

Nationale teldata 1964: 30 aug., 4 okt., 1 nov., 29 nov.

1965: 3 jan., 31 jan., 28 febr., 28 mrt.

Omdat de totaalcijfers van de internationale tellingen betrekking hebben op alle 117 gebieden (nationale tellingen 103 gebieden), worden deze voornamelijk behandeld.

Methoden en materiaal.

Om een indruk van de schommelingen in de populatiedichtheid te ver-

krijgen, worden niet de absolute aantallen als maatstaf gehanteerd, maar reeksen relatieve getallen, de „indices”.

In het kort komt deze werkwijze er op neer dat het jaar waarin we over de meest volledige telseries van een bepaalde soort kunnen beschikken, per definitie op 100 wordt gesteld. Dit seizoen wordt het „Hoofdjaar” genoemd. (Eng. „Master”-year).

Een ander seizoen wordt dan hiermee vergeleken waardoor dit een relatieve waarde krijgt t.o.v. het „Hoofdjaar”. Bij deze vergelijking worden natuurlijk alleen die gebieden in beschouwing genomen, die in beide jaren, op overeenkomstige data zijn geteld.

Tijdens de bewerking van de gegevens van 1956/57 tot heden bleek dat voor deze periode 1964/65 als „Hoofdjaar” moest worden aangemerkt, voor alle soorten waarover indices konden worden berekend. In dit verslag staat dus voor de indices van 1964/65 telkens 100 vermeld.

Wanneer in Nederland voor een bepaalde soort een aantalsvermindering wordt geconstateerd, dan impliceert dat nog niet dat deze vogels werkelijk afwezig zijn. Onder invloed van allerlei factoren zoals weersgesteldheid, verontrusting, cultuurmaatregelen enz. kan dat deel van de populatie zich best in zuidelijker streken ophouden, of zich bevinden in andere, niet getelde, rust- en overwinteringsgebieden. Met betrekking tot de totale eendenpopulaties mogen er uit de Nederlandse resultaten alleen conclusies worden getrokken wanneer ze worden vergeleken met die uit andere landen, die aan de tellingen deelnemen. Momenteel kunnen de Nederlandse indices alleen nog maar worden vergeleken met die uit Engeland.

Hierbij dient te worden opgemerkt dat alleen het verloop van deze reeksen indices mag worden vergeleken en niet de absolute waarde ervan, omdat het Engelse „Master-year” op een ander seizoen betrekking heeft dan het Nederlandse „Hoofdjaar”.

In Engeland bleek dat het houden van één telling per maand voldoende gegevens opleverde voor het berekenen van betrouwbare indices.

Wanneer dat bij ons ook het geval zou zijn, dan zouden er geen noemenswaardige verschillen mogen optreden, tussen de indices berekend over alle tellingen (1) en die berekend over alleen de internationale teldagen (2). Bij deze twee berekeningen bleken er echter aanzienlijke afwijkingen te ontstaan. Voor verschillende soorten, bijv. slobbeend, was het zelfs zo dat in het eerste geval ten opzichte van 1963/64 een sterke afname was te constateren, terwijl de berekening over alleen de internationale tellingen een stijging gaf te zien t.o.v. 1963/64. Uit dit voorbeeld blijkt dat het wenselijk, ja zelfs noodzakelijk is, de tellingen voorlopig nog twee maal per maand te houden, zodat de indices over zo veel mogelijk waarnemingen kunnen worden vastgesteld. De indices in dit verslag genoemd zijn dan ook berekend over alle tellingen.

De telresultaten

Hoewel de gegevens betrekking hebben op 117 telgebieden, bleken de

totaalcijfers in vele gevallen toch lager dan in 1963/64, toen slechts 88 gebieden werden bezocht. Dit verschijnsel werd o.a. veroorzaakt door het feit dat in 1964/65 een belangrijke verschuiving in de telgebieden optrad. Langs de grote rivieren en in het Waddengebied konden enkele tellers helaas niet meer meewerken. De *totalen* van verschillende soorten zijn daardoor sterk beïnvloed. Bij de bepaling van de *indices* maakte dit geen verschil uit omdat deze gebieden niet in beide jaren werden geteld. Ten tweede kwamen verschillende soorten in kleinere aantallen voor dan in 1963/64. De vrij zachte winter zal hierbij wel een factor van betekenis zijn geweest.

De gegevens zijn ondergebracht in zes groepen:

1. zwemeenden;
2. duikeenden;
3. overige eendesorten;
4. ganzen;
5. zwanen;
6. meerkoeten.

1. Zwemeenden

Tabel I a *Telresultaten van 117 gebieden op de internationale teldata 1964/65*

Soort	Datum						
	13-9	18-10	15-11	13-12	17-1	14-2	14-3
Wilde Eend	38.677	42.203	35.153	30.001	28.640	24.895	17.760
Wintertaling	13.892	10.019	8.815	7.098	5.635	2.234	5.850
Zomertaling	331	29	—	—	—	—	14
Krakeend	16	74	200	20	1	3	12
Smient	731	10.021	30.760	32.009	24.375	23.506	32.460
Pijlstaart	2.747	3.441	4.633	2.874	3.505	1.581	5.348
Slobeend	2.625	2.483	1.027	281	58	37	1.062

Tabel I b *Nederlandse en Engelse indices 1963/64 en 1964/65*

Soort	Wilde eend		Wintertaling		Smient		Pijlstaart		Slobeend	
	63/64	64/65	63/64	64/65	63/64	64/65	63/64	64/65	63/64	64/65
Nederland	115	100	145	100	101	100	122	100	131	100
Engeland*	94	94	52	57	80	92	?	?	?	?

* 1959/1960 = 100

? = nog niet bekend

1a. Wilde eend

Het absolute aantal getelde wilde eenden bleek half oktober het grootst te zijn. Daarna werd het aantal regelmatig kleiner tot 17.760 (half maart). Dit was een geheel ander verloop dan in 1963/64. Toen werd het maximum

bereikt op 15 september. Daarna trad tot half december een daling op, gevolgd door een forse stijging in de tweede helft van december en in januari. Wellicht is het niet optreden van bovengeschetst verloop in 1964/65 er een aanwijzing voor dat de trek meer geleidelijk is verlopen dan in 1963/64. Voor wat betreft de indices kunnen we opmerken dat in Nederland een achteruitgang viel te constateren t.o.v. 1963/64. In Engeland hebben de indices voor beide jaren dezelfde waarde, nl. 94.

1b. Wintertaling, zomertaling en krakeend

De lagere indices geven al aan dat er minder wintertalingen werden waargenomen dan in 1963/64 (Tabel I b). In Engeland trad een lichte stijging op. De toeneming van de aantallen omstreeks half maart was een gevolg van de voorjaarstrek.

De aantallen waarin zomertaling en krakeend gedurende het telseizoen werden waargenomen, zijn te gering om er indices over te berekenen. De indruk bestaat dat de krakeend de laatste jaren in onze omgeving wat meer voorkomt. Gegevens uit andere landen zullen hiermee moeten worden vergeleken.

1c. Smient

In de loop van de winter werden nog vrij veel smienten waargenomen. Concentraties van meer dan 5.000 stuks bleken geen uitzondering te zijn. Omstreeks 1 februari 1965 lag het waargenomen aantal zelfs op 39.800. Volgens tabel I b bleef in Nederland het aantal vrijwel gelijk, terwijl in Engeland een stijging viel waar te nemen.

1d. Pijlstaart en slobbeend

Beide soorten kwamen t.o.v. 1963/64 in kleinere aantallen voor. In Engeland werden nog geen indices vastgesteld.

In 1963/64 viel het maximum van de pijlstaart omstreeks half oktober. In 1964/65 werd op 1 oktober het grootste aantal geteld, nl. 19.700 stuks.

Dank zij de vrij zachte winter werden op alle teldata slobbeenden waargenomen. In 1963/64 was dat niet het geval op de telling van 1 januari 1964 (1 januari 1965 : 59 stuks).

Tabel II a *Telresultaten van 117 gebieden op de internationale teldata 1964/65*

Datum	13-9	18-10	15-11	13-12	17-1	14-2	14-3
Soort							
Krooneend	1	—	—	—	—	—	—
Toppereend	—	22	21	56	1.057	1.065	2.144
Kuifeend	1.073	3.834	3.386	15.961	22.255	7.152	15.071
Tafeleend	3.479	2.601	3.125	9.308	10.335	4.220	11.329
Witoogeend	—	—	—	—	—	—	1
Brilduiker	2	13	449	824	913	2.051	1.933

Tabel II b *Nederlandse en Engelse indices 1963/64 en 1964/65*

Soort	Kuifeend		Tafeleend	
	63/64	64/65	63/64	64/65
Nederland	92	100	126	100
Engeland*	103	83	123	131

* 1959/60 = 100

2. Duikeenden

2a. Krooneend en toppereend

Van beide soorten werden geen indices berekend. Op de internationale data werd slechts 1 krooneend waargenomen. Op de nationale teldagen in totaal 336 stuks. De waarneming van 315 stuks op 2 november 1964 in het Zuidelijk Veluwemeer verdient wel een extra vermelding.

Merkwaardig was het grote aantal toppereenden dat dit seizoen in het IJsselmeergebied voorkwam. Op 1 februari werd bijv. een aantal van 25.000 stuks waargenomen. Een incidentele telling van eind maart vermeldt zelfs een aantal van 50.000 stuks. Daarnaast werden op incidentele tel-formulieren nog aantallen vermeld van 5.000 - 15.000 stuks. Voor een zoet-watergebied zijn dit respectabele aantallen.

2b. Kuifeend

Hoewel op de grote rivieren een aantalsvermindering was te bespeuren, waren over het algemeen de kuifeenden talrijker dan in 1963/64. (Tabel II b).

In Engeland was tegelijkertijd een achteruitgang te constateren.

2c. Tafeleend

De grootste aantallen tafeleenden werden waargenomen op 15-1 en 15-3-'65, respectievelijk 10.335 en 11.329 stuks (Tabel 11a). Niet in de tabel vermeld is het aantal van 28-2-'65. Toen was het zelfs 11.766.

Ondanks deze aantallen was de index voor 1964/65 lager dan die in 1963/64.

In Engeland een stijging van 123 tot 131 (Tabel II b). Het verloop van de indices is dus tegengesteld aan dat van de kuifeend.

2d. Witoogend en brilduiker

Op de teldata werden slechts 3 witoogenden waargenomen, 2 stuks op 1 september en 1 exemplaar op 14 maart.

Indices voor deze soort werden niet bepaald. Wel was dit het geval voor de brilduiker, nl. 1963/64: 95; 1964/65: 100. Een lichte stijging van de aantallen dus in Nederland.

Uit andere landen zijn nog geen indices van deze soort bekend. Bij deze soort viel het op dat grote stijging in het voorjaar dit jaar niet viel waar te nemen. Ook hier schijnt de trek dus geleidelijker te zijn verlopen dan normaal het geval is.

Tabel III a *Telresultaten van 117 gebieden op de internationale teldata 1964/65*

Datum	13-9	18-10	15-11	13-12	17-1	14-2	14-3
Soort							
IJseend	—	—	1	2	1	—	—
Grote Zeeëend	—	—	3	—	1	—	1
Zwarte Zeeëend	—	1	3	1	1	9	4
Eidereend	36	1	2	5	1	—	70
Grote Zaagbek	2	—	365	694	2.017	1.316	1.600
Middelste Zaagbek	—	—	—	1	6	32	8
Nonnetje	—	2	47	216	1.660	2.125	1.403
Bergeend	1.608	2.165	3.756	5.188	5.806	3.859	3.517
Casarca eend	—	—	—	—	—	—	1
Witkopeend	—	—	—	—	—	1	—

Tabel III b *Nederlandse en Engelse indices 1963/64 en 1964/65*

Soort	Grote Zaagbek		Nonnetje		Bergeend	
	63/64	64/65	63/64	64/65	63/64	64/65
Nederland	48	100	156	100	58	100
Engeland	—*	—*	—*	—*	91	91
1959/60 = 100						
* = niet bekend						

3. *Overige eendesorten*

Voor slechts enkele soorten konden indices worden bepaald. Het ontbreken van telgebieden waar een deel van bovenvermelde soorten voorkomen is als een van de redenen aan te merken. Ten tweede komen sommige soorten in ons land slechts in enkele exemplaren voor. Gegevens uit andere landen zullen moeten worden gehanteerd om een inzicht in het wel en wee van deze vogels te krijgen.

Indices werden bepaald van: grote zaagbek, nonnetje en bergeend. Zie hiervoor tabel III b.

3a. *Grote zaagbek en nonnetje*

De Nederlandse indices kunnen nog niet worden vergeleken met die uit Engeland.

Volgens Tabel III b een sterke stijging van het aantal zaagbekken en een grote daling van het aantal nonnetjes. Bij beide soorten viel het op dat de trek zeer regelmatig verliep.

3b. *Bergeend*

In Nederland werd een sterke toeneming geconstateerd bij het gelijkblijven van de stand in Engeland (Tabel III b).

4. *Ganzen*

De internationale ganzentellingen van het International Wildfowl Research Bureau (I.W.R.B.) worden in Nederland gehouden onder de auspiciën van het Rivon. Ganzen stellen vaak andere eisen aan hun rust- en overwinteringsgebieden dan eendesorten. De ganzenpleisterplaatsen worden dan ook niet regelmatig door waterwildtellers bezocht.

De ganzenwaarnemingen zullen door het Rivon worden bewerkt en gepubliceerd.

Op veler verzoek worden echter in Tabel IV de aantallen vermeld, die

tijdens de waterwildtellingen werden gezien. De waarnemingen verricht tijdens incidentele waterwildtellingen zijn hierbij opgenomen.

Tabel IV. *Ganzenwaarnemingen tijdens de waterwildtellingen in 1964/1965*

Soort Teldagen	Grauwe gans	Kolgans	Rietgans	Kleine Rietgans	Brand- gans	Rotgans	Witbuik- rotgans	Roodhals- gans
30-8	90	3	—	—	—	—	—	—
13-9	697	1	—	—	—	—	—	—
17-10	2.829	—	—	—	—	360	—	—
18-10	4.944	56	69	—	130	650	—	—
1-11	2.497	2	6	—	503	—	—	—
15-11	3.395	300	177	—	1.705	1.200	—	—
29-11	1.376	190	7	—	2.290	350	—	—
13-12	1.984	1.217	417	14	6.716	220	—	—
3-1	595	10.454	3.332	150	14.615	225	—	—
17-1	816	13.591	1.025	835	5.669	318	—	2
31-1	228	13.925	2.804	178	16.098	280	4	—
14-2	549	10.618	1.035	—	4.233	260	1	—
28-2	1.717	29.324	7.715	2	4.944	320	—	—
14-3	3.065	314	122	—	497	850	—	—
28-3	521	—	—	—	80	1.125	—	—

5. Zwanen

Tabel V a *Telresultaten van 117 gebieden op de internationale teldata 1964/65*

Datum	13-9	18-10	15-11	13-12	17-1	14-2	14-3
Soort							
Kleine Zwaan	—	1.074	4.513	2.428	1.130	1.557	2.003
Wilde Zwaan	1	1	5	9	73	4	6
Knobbelzwaan	588	888	863	916	1.371	808	687

Van de knobbelzwaan en de kleine zwaan was het materiaal voldoende om indices vast te stellen. Zij kunnen echter niet worden vergeleken met die uit Engeland. Voor beide soorten kan een grote vooruitgang worden geconstateerd.

Tabel V b *Indices van knobbelzwaan en kleine zwaan 1963/64 en 1964/65*

	1963/64	1964/65
Knobbelzwaan	61	100
Kleine zwaan	59	100

Rest nog te vermelden dat een zwarte zwaan werd waargenomen op het Noordelijk Veluwemeer op 15-11 en 15-12-'64. Het betreft hier een ontsnapt exemplaar.

Meerkoeten

Tabel VI *Telresultaten van 117 gebieden op de internationale teldata*

Data	Aantal		
13-9	12.986		
18-10	16.603	Indices:	
15-11	13.413	91	100
13-12	11.285		
17-1	15.831	1963/64	1964/65
14-2	12.394		
14-3	11.970		

Ook bij deze soort liepen de getelde aantallen op de grote rivieren wat terug. Over het algemeen viel echter een vooruitgang te constateren. Engelse indices werden voor de meerkoet nog niet bepaald.

Samenvatting en conclusies

De resultaten van de tellingen uit 1964/65 werden vergeleken met de gegevens van 1963/64 en waar mogelijk met de indices uit Engeland. Hiertoe werden de tellingen bewerkt volgens het systeem dat Atkinson - Willes ontwierp.

De schommelingen in de waargenomen aantallen waren in vele gevallen tegengesteld aan die in Engeland. De conclusie van Doude van Troostwijk, als zou er een wisselwerking met Engeland bestaan, wordt hierdoor nog eens bevestigd.

De gegevens van alleen de internationale tellingen bleken niet voldoende om betrouwbare Nederlandse indices te kunnen vaststellen.

Voorlopig zouden dus de nationale tellingen moeten worden gehandhaafd. Voor de soorten waarvan nog geen indices konden worden vastgesteld, zullen voornamelijk de gegevens uit andere deelnemende landen moeten worden gebruikt.

Deze conclusies leveren de aanwijzing op dat de tellingen op internationaal niveau zullen moeten worden bewerkt, wanneer men geïnformeerd wil worden over de schommelingen in de populatiedichtheid van de Europese waterwildbevolking.

Literatuur

1. Atkinson-Willes, G. L. 1963. „Wildfowl in Great Britain” 3d Monogr. Nat. Conserv. London 368 pp.

2. Atkinson-Willes, G. L. and Frith, J. C. 1965. Trends in the population of British wintering ducks 1961-'64. Rep. Wildfowl Trust, 16th, p. 21-29.
3. Beale, C. J. 1965. Priority Wildfowl counts 1964/65. Rep. March 1965, Wildfowl Trust, Slimbridge, England.
4. Doude van Troostwijk 1965. De Nederlandse waterwildtellingen 1949-'50 t/m 1956-'57. Itbon - overdruk no. E 186.
5. Eygenraam, J. A. 1962. Periodieke Waterwildtellingen I. „Het Vogeljaar” 10, p. 380-384.
6. Lebret, T. 1964. Oecologische successie en waterwildconcentraties. „Ardea”, 52, p. 48-92.
7. Voous, K. H. 1960. Atlas van de Europese vogels. Amsterdam, 284 pp.
8. Weyland, W. A. 1964. Periodieke waterwildtellingen VIII. Verslag van de waterwildtellingen 1963/64. „Het Vogeljaar”, 12, p. 363-371.